

## تحلیل مولفه های اثر گذار در همه شمولی فضاهای شهری: نمونه موردی شهر ایلام

علی اصغر بگ محمدی\* - مربی دانشکده فنی دانشگاه ایلام  
محمد سلاورزی - استادیار دانشکده فنی دانشگاه ایلام

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۰۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲۱

### چکیده

شهر همه شمول فرایند تحقق شکل‌گیری شهر، برای صاحبان اصلی آن یعنی همه مردمی که در آن شهر زیست می‌کنند می‌باشد. فضاهای همه شمول فضاهایی هستند که زمینه لازم جهت کنش‌گری افراد مختلف با ویژگی‌های متفاوت را از طریق تدارک امکانات مورد نیاز برای گروه‌های مختلف جامعه به ویژه سالمندان، معلولین، زنان و کودکان فراهم می‌کنند. این پژوهش بر اساس مفاهیم و مولفه‌های شهر همه شمول، به تحلیل و بررسی چگونگی دسترسی همه گروه‌های سنی اعم از سالخوردگان، کودکان و افراد آسیب‌پذیر مانند معلولان و گروه‌های هدف به ویژه زنان به فضاهای عمومی شهری، در محدوده شهر ایلام از منظر شهروندان به منظور افزایش تعاملات اجتماعی و سرزندگی شهری پرداخته است. روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی و داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز به صورت پیمایشی گردآوری شده است. ابزار مورد استفاده برای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه عمومی بوده که بر اساس فرمول کوکران میان نمونه آماری ۳۸۵ نفری به نسبت جمعیت نواحی شهر توزیع شده است. روش تحلیل پژوهش کمی بوده و با استفاده از نرم افزار SPSS و آزمون‌های T تک نمونه‌ای و آزمون F و تحلیل ANOVA انجام شده است. یافته‌های آزمون T تک نمونه‌ای نشان می‌دهد که کیفیت همه شمولی محیط شهری ایلام پایین‌تر از حد میانگین است. آزمون F و تحلیل آنووا نشان می‌دهند از نظر مجموع شاخص‌های مورد مطالعه دو ناحیه شهری؛ بان‌برز و استانداری در پایین‌ترین سطح کیفیت زندگی (خیلی کم) و سه ناحیه؛ فرودگاه قدیم، صدا و سیما و جانبازان در بالاترین (خیلی زیاد) شرایط کیفیت زندگی از نظر شهر همه شمول قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: شهر همه شمول، فضای شهری، شهر ایلام، شاخص‌های کیفی، شاخص‌های کمی.

## مقدمه

شهر همه شمول<sup>۱</sup> فرایند تحقق شکل‌گیری شهر برای صاحبان اصلی آن یعنی همه مردمی که در آن شهر زیست می‌کنند می‌باشد. یکی از فضاهایی که شهروندان در آن می‌توانند به صورت آزاد تعاملات چهره به چهره داشته باشند، فضاهای عمومی می‌باشد. کیفیت عرصه‌های همگانی باعث شکل‌گیری کانون‌های رفتاری در داخل شهر می‌گردد. در این میان دانش طراحی شهری با دغدغه ارتقای فضاهای همگانی برای حضور مردم در داخل فضاهای شهری به دنبال تحقق شهر همه شمول می‌باشد (رزاقی اصل، ۱۳۸۵، ۲۰). ادراک محیط و قابلیت‌های آن در شکل‌گیری الگوهای رفتاری و فعالیت در عرصه همگانی موثر می‌باشد و توجه به نیازهای و انتظارات کاربران عرصه همگانی، زمینه‌های ارتقای کیفیت و افزایش حضور مردم را در عرصه‌های همگانی فراهم می‌سازد (لشکری، ۱۳۹۵، ۴۵۰).

امروزه بحث درباره روند شکل‌گیری مکان‌های عمومی و سیر تحول آن از یک فضای سیاسی حکومتی به عرصه عمومی و تحول آن در جهت دست‌یابی به شرایط زیستی مطلوب، یکی از اهداف انسان معاصر می‌باشد. عرصه عمومی یک فرایند هنجاری است که مبتنی بر نظریات هابرماس می‌تواند یک کنش گفتاری در جهت تامین اهداف بازیگران فعال و غیر فعال شهری باشد. حوزه عمومی پتانسیل مشارکت بخشی همه ساکنین یک شهر جهت ایفای نقش در آن برای شکل‌گیری شهر همه شمول را به صورت بالقوه دارا می‌باشد (کاوش‌نیا، ۱۳۹۶، ۱۵۱). رانسیر این حق سهم خواهی گروه‌های طرد شده را مبتنی بر مبارزه دایمی و دادخواهی از صاحبان قدرت می‌داند. فرانسویس تیبالدز عرصه عمومی را چنین می‌داند: «تمام بخش‌های بافت شهری که عموم مردم به آن دسترسی فیزیکی و بصری دارند. بدین ترتیب، خیابان‌ها، پارک‌ها و میدانی شهرک یا شهر، با ساختمان‌هایی که محصورشان می‌کنند گسترش می‌یابند». از منظر او، عرصه های عمومی «مهمترین بخش از ساختار شهرک‌ها و شهرهای ما هستند؛ جایی که بیشترین میزان تماس و تعامل انسان‌ها در آن روی می‌دهد» (تیبالدز، ۱۳۸۳، ۳۰).

یکی از مشکلاتی که در فضای شهری و عرصه‌های عمومی شهرسازی معاصر در ایران با آن مواجه هستیم، تاکید بر حرکت سواره و زندگی ماشینی است. این گسست بین شهر و شهروندان باعث بی‌حرکی و کسالت بار بودن فضاهای عمومی شده است در حالیکه که منتقدین فضای شهر مدرن نظیر جین جیکوبز (جیکوبز، ۱۹۶۱، ۵۰) بر لزوم سرزندگی فضای شهری در خیابان‌ها تاکید می‌کند و معتقد است که هنگامی که خیابان‌های شهری زیبا باشد آن شهر سرزنده، و زمانی که خیابان‌های شهر زشت و خسته کننده باشد، آن شهر ملال آور به خاطر آورده خواهد شد. در واقع او بر نقش خیابان‌ها بر ارتقای تعاملات اجتماعی در داخل شهر اشاره دارد.

این پژوهش بر اساس مفاهیم و مولفه‌های شهر همگانی یا همه شمول، به تحلیل و بررسی چگونگی دسترسی همه گروه‌های سنی اعم از سالم‌خوردگان، کودکان و افراد آسیب پذیر مانند معلولان و گروه‌های هدف به ویژه زنان به فضاهای عمومی شهری، در محدوده شهر ایلام از منظر شهروندان به منظور افزایش تعاملات اجتماعی و سرزندگی شهری پرداخته است. ویژگی‌های خاص جغرافیایی شهر ایلام مانند توپوگرافی ناهموار، شیب دار بودن اراضی شهری، وجود مسیل‌ها و دره‌های مختلف و عوامل تاریخی مانند قدمت کم شهر نشینی، شرایط اقتصادی- اجتماعی، تعدد سکونت‌گاه‌های غیر رسمی، بافت‌های فرسوده و قدیمی سبب شده تا از نظر رعایت کیفیت فضاهای عمومی شهری با کیفیت، برای همه گروه‌های مختلف شهری مانند سالمندان، معلولان، کودکان و زنان در وضعیت نامناسبی قرار گیرد و از این منظر شهروندان با معضلات و دشواری‌های متعددی مواجه شوند. بنابراین ضمن مرور ادبیات موضوع و توجه به نکات اصلی و

1. Inclusive city

مهم در نظریه‌های مطرح شده در خصوص کیفیت محیط شهری، به تحلیل میزان تفاوت وضعیت فضاهای شهری از منظر رعایت معیارهای همگانی بودن شهر، هم از نظر مجموع و هم از نظر هر کدام از شاخص‌ها در نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام می‌پردازد. سوال اصلی این پژوهش این است که فضاهای عمومی نواحی مختلف شهر ایلام از نظر مولفه‌های شهر همگانی یا همه شمول در چه جایگاه و کیفیتی قرار دارند؟ وضعیت نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از نظر هر کدام از مولفه‌های کیفیت زندگی برای داشتن شهری همه شمول و مجموع کل شاخص‌ها در چه وضعیتی قرار دارد؟ مناسب‌ترین و نامناسب‌ترین نواحی شهری در این زمینه کدامند؟

## مبانی نظری

فضاهای مدرن شهری در اوایل قرن بیستم که بر سرعت انتقال داده مبتنی بر نظریات لوکوربوزیه تاکید دارند، فضاهای مردم‌گریز و عملکردگرا می‌باشند. طراحی مسیرها مبتنی بر حرکت سواره می‌باشد و نقش آنها به عنوان راه عبوری در نظر گرفته شده است. در طرف مقابل شهر همه شمول بدنال خلق فضاهای مکث و ماندگاری مردم در فضاهای شهری می‌باشد. فضاهای همه شمول با کیفیت‌هایی که ارائه می‌دهند غالباً بستر مناسبی برای فعالیت‌های اختیاری می‌باشند. بر اساس آرای یان گهل (گهل، ۱۳۸۷، ۹) رفتار مردم در فضای شهری را می‌توان در سه دسته طبقه بندی کرد: فعالیت‌های ضروری، فعالیت‌های انتخابی و فعالیت‌های گزینشی. فعالیت‌های دسته سوم در یک بستر اجتماعی و همگانی شکل می‌گیرند که در بردارنده آن نوع از کنش‌هایی است که در عرصه عمومی شهر جریان دارد همانند بازی کودکان، دیدارها و گپ‌های کوتاه و انواع مختلف فعالیت‌های گروهی. لذا به نظر می‌رسد فضاهای شهری می‌تواند پتانسیل میزبانی از اجتماعات گسترده مردمی را دارا باشند، در صورتی که فرصت‌های برابری برای نقش آفرینی تمامی مردم را دارا باشند. بند ۱۱ منشور سازمان ملل (یو ان، ۲۰۱۸، ۹) در توسعه پایدار سکونت‌گاه‌ها بر همه شمولی، ایمنی، انعطاف پذیری و پایداری فضاهای شهری تاکید دارد. ابوبکر (ابوبکر، ۲۰۱۹، ۳) در خصوص فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی شهرها در تحقق همه شمولی فضای شهری بر حق دسترسی برابر افراد به مسکن و خدمات، سرویس حمل و نقل عمومی، برنامه ریزی پایدار و همه شمول فضای شهری، فرصت‌های شغلی، اقتصادی، عرصه عمومی ایمن و فضای سبز شهری اشاره دارد. هاس و همکاران بر پارادوکس ادعایی بین استراتژی‌های شهرهای دوست دار طبیعت مبنی بر همه شمولی فضا و بستر سازی برای افزایش ارتباطات اجتماعی و تبعیض و محرومیت بعضی از قشرهای خاص در واقعیت شهرها را مورد بررسی قرار داده و بر لزوم برنامه‌ریزی توسعه فضاهای سبز برای همه گروه‌های مردم تاکید دارد (هاس و همکاران، ۲۰۱۷، ۴۷).

فقدان ارتباطات اجتماعی - چه به صورت فعال و چه غیر فعال - به معنای عدم درگیری با محیط شهر بوده و حتی نبود این ارتباطات با شدت پایین در فضاهای شهری، نشان از زوال زندگی شهری و روزمرگی روز افزون دارد. چرا که استفاده از چنین فضاهایی تنها برای نیازهای اجباری صورت می‌پذیرد (توسلی، ۱۳۷۶: ۷). سرایی بیان می‌دارد که در فضای شهری تبعیض آمیز، زنان نسبت به مردان از فرصت‌های برابری برای دسترسی به خدمات، سیستم حمل و نقل و فضاهای شهری برخوردار نیستند. ماکور (ماکور، ۲۰۱۸) لزوم همه شمول بودن فضای شهری را در مناسب سازی فضا برای مشارکت تمامی گروه‌های سنی خصوصاً سالمندان را مورد تاکید قرار می‌دهد.

از جمله مهم‌ترین مباحث کلیدی پیرامون فضاهای شهری، بحث کیفیات محیطی می‌باشد. کیفیات محیطی شامل گستره‌ای از ویژگی‌ها می‌باشند. به کلی طور کیفیت محیط شهری را می‌توان این گونه تعریف کرد: شرایط اجتماعی فرهنگی و کالبدی محیط شهری که نشان دهنده میزان رضایت افراد از محیط شهری است. از جمله این ویژگی‌ها می‌-

توان به کیفیت همه شمولی اشاره کرد، کیفیتی که ضرورت پژوهش پیرامون آن به واسطه ارتباط مستقیم با ویژگی‌ها و پتانسیل‌های لازم جهت حضور پذیری افراد مختلف از همه‌ی گروه‌های جامعه می‌باشد. در واقع فضاهای شهری که واجد کیفیت همه شمولی می‌باشند اکثراً مملو از جمعیت بوده که از رده‌های گوناگون جامعه و با خرده فرهنگ‌های مختلف، زبان‌ها و گویش‌های متفاوت از هم در اختلاطی مسالمت آمیز با هم از عرصه‌های همگانی شهر استفاده می‌نمایند. یکی از دغدغه‌های طراحان شهری ارتقای کیفیت محیط شهری برای بیشترین احترام به مخاطب یعنی شهروندان است. لذا می‌توان شهر همه شمول را شهر شهروندگرا نیز نامید. عرصه‌های عمومی مامنی برای شکل‌گیری یک فضای زیستی در داخل فضای شهری است (رزاقی اصل، ۱۳۸۵، ۲۰). تئوری‌ها و مفهومی‌های مختلف توسط پژوهشگران (جدول ۱) در طول زمان برای طراحی محیطی که بتواند پذیرای همه مردم با سطح توانایی، جنسیتی و فرهنگ‌های متفاوت را در خود جای دهد مطرح شده است.

پژوهش‌هایی که در خصوص همه شمولی فضای شهری صورت گرفته است، دارای موضوع‌های جنسیتی (ویتزمن، ۲۰۱۳)، قومی و نژادی (کراش، ۲۰۱۷)، فقر ساکنین (سرگالدین، ۲۰۱۶)، گروه‌های سنی (ماکور، ۲۰۱۸)، افراد ناتوان جسمی (ایمری، ۲۰۰۳، ۱۰)، و میزان دسترسی به خدمات شهری (وانیانگ، ۲۰۱۹) است. در این پژوهش ما بر اهمیت شکل‌گیری تعاملات اجتماعی برابر برای همه ساکنین شهر به عنوان یک شاخص برای سنجش همه شمولی فضای شهری را مورد تاکید قرار داده‌ایم.

### مولفه‌های کیفی و کالبدی موثر به همه شمولی فضای شهری

عوامل موثر بر همه شمولی فضای شهری شامل ویژگی‌های فیزیکی محیط و روابط داخلی آن می‌باشد. عوامل فیزیکی شامل المان‌هایی نظیر نورپردازی، نمادها، پارکینگ‌ها، مبلمان شهری، بافت، اختلاف سطح‌ها، ورودی‌ها، ارتفاع‌ها و پیش‌آمدگی‌ها می‌باشد. روابط داخلی شامل پارامترهایی نظیر امنیت، دسترسی پذیری، خوانایی، آگاهی، نگهداری، کارایی، انعطاف پذیری و وسعت دید است.

با مطالعه نظریه‌های موجود در زمینه کیفیت فضای شهری که در جدول ۱ ارایه شده است، مولفه‌های زیر با توجه به در نظر گرفتن اشتراکاتی که از لحاظ معنایی بین پارامترهای مطرح شده وجود داشته، جهت تعیین همه‌شمولی فضا شهری از منظر شهروندها استخراج شده است. این مولفه‌ها در دو دسته کالبدی و معنایی به شرح زیر ارایه شده است.

مولفه‌های کیفی شامل موارد ذیل است: امنیت و آسایش، حس تعلق، تعاملات اجتماعی، فعالیت شبانه، خوانایی شهری، زیبایی‌شناسی، سرزندگی، مقیاس انسانی

مولفه‌های کالبدی شامل:

تنوع کاربری‌ها، دسترسی به خدمات و امکانات، آسایش اقلیمی، تراکم شهری، مبلمان شهری، پیاده محوری

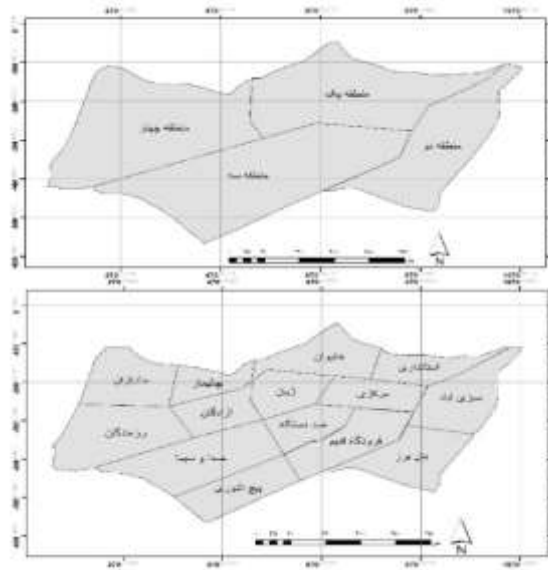
جدول ۱. معرفی شاخصه‌های کیفی فضای شهری همه شمول

نظریه پرداز	ماخذ و سال	مولفه‌های تاثیرگذار بر کیفیت محیط شهری
کامیلو سیتِه	طراحی شهری منطبق با اصول هنرمندانه ۱۸۸۹	اندازه و ارتباط فضایی، تقارن و تناسب فضا و بنا، آرایش اشکال، تداوم و استمرار و نظم، ریتم و وحدت، تداوم بصری در حرکت پیاده
هاوارد	باغ شهرهای فردا ۱۹۰۲	دیدگاه منطقه‌ای طراحی، مالکیت اراضی شهری، سازماندهی متناسب با عملکردها، محیط سالم دسترسی آسان به زیبایی طبیعت، تعاون و آزادی
تونی گارنیه	صنعت شهر: خطوط مقدماتی برای ساختن شهرها، ۱۹۱۸	دیدگاه اجتماعی، منطقه بندی عملکردی، شالوده هندسی، تصور باز بودن فضا، محدودیت جمعیت، زیبایی - های جدید در قالب معمارانه، حفاظت آب و هوایی پیاده، عبور پیاده‌ها از درون فضای سبز
لوکوربوزیه	شهر معاصر، ۱۹۲۲	نظم ارگانیک و ماشینی، آزادی متخصصین در فرایند طراحی شهری، تصور روستا شهری (فضای سبز مکفی، نوره، اولویت به مسکن)
لويس مامفورد	شهر چیه، ۱۹۳۲	شهر مکان تبلور فرهنگ و دفاع از انسان در مقابل ماشین
بوچین راسکین	گفت و گویی درباره معماری، ۱۹۵۴	وحدت، مقیاس، وزن، ریتم، اصالت، تناسب، تسلسل و ترکیب
جین جیکوبز (۱۹۶۱)	مرگ و زندگی شهرهای بزرگ امریکا	اولویت به فعالیت مناسب، کاربری مختلط، توجه به عنصر خیابان، نفوذ پذیری، اختلاط اجتماعی انعطاف پذیری، نظم بصری محیط
دیوید کانتَر	روان شناسی محیط (۱۹۷۷)	پارامترهای تاثیر گذار بر کالبد، پارامترهای تاثیر گذار بر شکل گیری فعالیت‌ها، پارامترهای تاثیر گذار بر تصویرها
کوبین لینچ (۱۹۸۱)	تئوری شکل خوب شهر	تناسب، دسترسی، معنی، سرزندگی، نظارت و اختیار، کارایی، عدالت
ویولینچ	خوانایی شهری و طراحی محیط‌های کوچک شهری (۱۹۸۳)	خوانایی محیط، حق انتخاب، ایجاد انگیزش، اختلاط اجتماعی، هویت و میراث فرهنگی، پیوندهای بومی منطقه‌ای
ایان بنتلی (۱۹۸۵)	طراحی شهری اکولوژیک	نفوذ پذیری: جایی که مردم می‌توانند بروند و جایی که نمی‌توانند، تنوع: طیف وسیعی از کاربردهای موجود برای مردم، خوانایی: توانایی افراد برای درک فرصت‌ها، انعطاف پذیری: امکان استفاده از محیط برای اهداف مختلف، تناسب بصری: به مفهوم متناسب بودن خصوصیت بصری محیط با عملکرد و معنی محیط مزبور، غنای حسی: به مفهوم توجه به ظرافت و ریزه‌کاری در محرک‌های حسی مختلف، قابلیت شخصی سازی: به معنی اینکه شهروندان بتوانند محیط را متعلق به خودشان نمایند. کارایی از نظر مصرف انرژی، حمایت و پشتیبانی از طبیعت و حیات وحش
راجر ترانسیک (۱۹۸۶)	یافتن فضاهای گمشده	حفظ تسلسل حرکت، محصوریت فضاها، پیوستگی فضاها، کنترل محورها و پرسپکتیوها، اختلاط فضای درون و بیرون
آلن جیکوبز و دانلد ایلپارد (۱۹۸۷)	به سوی یک بیانیه طراحی شهری	قابلیت زندگی، هویت و کنترل، دسترسی به فرصت‌ها تخیل و شادی، اصالت و معنا، تاکید بر اهمیت زندگی جمعی، خود انکایی شهری، محیطی برای همه
رایاپورت (۱۹۸۷)	مجموعه مقالات	امنیت، دسترسی، ادراک، پیچیدگی، هنجار و فرهنگ، اقلیم، ژئومورفولوژی
کولمن (۱۹۸۷)	فرصت‌هایی برای نوآوری در آموزش طراحی شهری	حفاظت تاریخی و مرمت شهری، طراحی برای پیاده‌ها، سرزندگی و تنوع استفاده، بستر و محیط فرهنگی، بستر و محیط طبیعی، توجه به ارزش‌های معمارانه محیط.
یان گهل (۱۹۸۷)	زندگی در میان ساختمان‌ها	پیاده محوری، مناسب برای ماندن، ارتقاء دهنده تعاملات اجتماعی، فضای شکل گیری فعالیت فرهنگی، مشارکت محور، ایمنی، تنوع عملکرد، حس مکان
مایکل ساوت ورت (۱۹۸۹)	تئوری و عمل طراحی شهری معاصر	ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دیدها و مناظر، مقیاس انسانی
فرانسیس تیبیلدز (۱۹۹۲)	طراحی شهری عرصه عمومی در مقابل عرصه خصوصی	اولویت دادن به مکانها پیش از ساختمان‌ها، احترام گذاشتن به بافت‌های قدیمی، مقیاس انسانی، اختلاط کاربری‌ها، آسایش پیاده‌ها، مشورت گرای، خوانایی محیط، انطباق پذیری، فرآیند تدریجی، خوشایندی بصری
گرین (۱۹۹۲)	شکل شهر	عملکرد شامل: ارتباط، امنیت، آسایش اقلیمی و تنوع، نظم شامل: انسجام، وضوح، پیوستگی و تعادل هویت شامل: شکل دادن به کانون‌ها، وحدت، شخصیت و خاص بودن، جذابیت شامل: مقیاس، تناوب بصری و عملکردی، سرزندگی و هارمونی
برایان گودی (۱۹۹۳)	دو آقا در ورونا: کیفیت طراحی شهری	سرزندگی، هارمونی با بستر موجود، تنوع، مقیاس انسانی، نفوذ پذیری، قابلیت شخصی سازی، خوانایی، انعطاف پذیری، امکان تحول و غنا
هاتن و هاتنر (۱۹۹۴)	شهر پایدار	تنوع، تمرکز، مردم سالاری، نفوذ پذیری، امنیت، مقیاس مناسب، طراحی ارگانیک، اقتصاد و ابزارهای مناسب، روابط خلاقانه، انعطاف پذیری، مشورت و مشارکت دادن استفاده کنندگان
نلسن (۱۹۹۴)	جشم اندازهایی برای رویای امریکای نوین	رعایت مقیاس انسانی، مسئولیت پذیری مبتنی بر بوم شناسی، پیاده محوری، فضاهای عمومی، فضای اجتماعی، توجه به منظر خیابان، تنوع، کاربری مختلط، استفاده از واژگان طراحانه معین، تعمیر و نگهداری دایمی محیط شهری
لنگ (۱۹۹۴)	نیازهای انسان	نیازهای فیزیولوژیک، نیاز به ایمنی و امنیت، نیاز به وابستگی (احساس تعلق)، نیاز به عزت و اعتماد به نفس، نیاز به تحقق خوشتن، نیازهای شناختی - زیباشناختی
دتر (۲۰۰۰)	با طراحی - طراحی شهری در سیستم برنامه ریزی: به سمت تمرین بهتر بعد طراحانه برنامه ریزی	هویت، تداوم و محصوریت، کیفیت عرصه همگانی، آسانی حرکت، خوانایی، تطابق، تنوع
متیو کارمونا و همکاران (۲۰۰۳)	بعد طراحانه برنامه ریزی	امنیت، اختلاط شهری، دسترسی، همه شمول بودن، فضای عمومی، مدیریت زمانی فضا، فضای نرم، منظر شهری

منبع: نگارندگان

### معرفی محدوده پژوهش

شهر ایلام مرکز استان ایلام از نظر عرض جغرافیایی در ۴۶ درجه و ۲۶ دقیقه طول شرقی و ۳۲ درجه و ۳۸ دقیقه عرض شمالی واقع شده است و از نظر موقعیت جغرافیایی در غرب و جنوب غرب کشور قرار دارد. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۳۶۳ متر است. این شهر در دره‌ایی کوهستانی و در دامنه جنوبی کبیر کوه از سلسه جبال زاگرس واقع شده است (مهندسین مشاور طرح و آمایش، ۱۳۶۸: ۱۱). در سال ۱۳۸۵ مساحت شهر ایلام برابر ۱۷۰۱/۴۲ هکتار بوده که به ۴ منطقه، ۱۴ ناحیه و ۳۸ محله‌ی شهری تقسیم شده است (ملکی، ۱۳۹۰: ۱۲۶) (شکل ۱).



شکل ۱. مناطق و نواحی شهر ایلام  
منبع: طرح جامع شهر ایلام، شهرداری ایلام

### روش شناسی پژوهش

این پژوهش با هدف بررسی تطبیقی نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از منظر شاخص‌های شهر همه شمول جهت دستیابی به کیفیت محیط شهری و نحوه پراکندگی شاخص‌های شهر همه شمول با استفاده از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. شیوه گردآوری داده‌های آن به صورت کتابخانه‌ای و پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌های موردنیاز با استفاده از پرسشنامه عمومی انجام شده است. جامعه آماری آن ساکنان شهر ایلام با جمعیت ۱۹۴ هزار نفر می‌باشد. با استفاده از فرمول کوکران نمونه آماری ۳۸۳ نفری به شیوه تصادفی، انتخاب و پرسشنامه‌ها به نسبت جمعیت نواحی بین ساکنان آنها توزیع شده است. در این پرسشنامه با استفاده از ۳۸ سنج در قالب ۱۵ مولفه به بررسی و تحلیل شهر ایلام از منظر رعایت معیارهای شهر همه شمول پرداخته و داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS تحلیل شده است. میزان آلفای کرونباخ جهت بررسی میزان اعتبار پرسشنامه ۰/۹۳۶ می‌باشد که بیانگر پایایی بالای پرسشنامه می‌باشد. آزمون‌های تحلیل تفاوت در این پژوهش آزمون‌های T تک نمونه‌ای، آزمون F و تحلیل واریانس یکطرفه (ANOVA) است. سپس با استفاده از آزمون Tukey HSD به تبیین و تحلیل تفاوت آماری مولفه‌های پانزده‌گانه میان نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام پرداخته شده است. در پایان نتایج پژوهش با استفاده از نرم افزار Arc map در قالب نقشه نمایش داده شده است. نتایج حاصل در جدول ۲ نشان داده شده‌اند.

جدول ۲. عناوین مولفه‌های شهر همه شمول در شهر ایلام

ردیف	نام مولفه	تعداد سنجه	نام سنجه
۱	همه شمولی	۶	همه سنین، انواع جنسیت، سالمندان، زنان، کودکان و معلولان
۲	دسترسی به خدمات و امکانات	۲	دسترسی آسان، دسترسی به امکانات و خدمات شهری
۳	امنیت و آسایش	۲	امنیت و ایمنی، نظارت و مراقبت
۴	حس تعلق	۳	ارتباط با گذشته، تقویت بافت‌های قدیمی، ترویج حس تعلق
۵	آسایش اقلیمی	۲	آسایش اقلیمی و سایه اندازی، آسایش جوی
۶	فعالیت شبانه	۲	فعالیت شبانه، روشنایی کافی
۷	تعاملات اجتماعی	۲	افزایش تعاملات اجتماعی، توسعه فضاهای مکث
۸	تنوع کاربریها	۴	اختلاط کاربری ها، انعطاف پذیری کاربری ها، توسعه کاربری‌های تفریحی، تنوع کاربری‌ها
۹	زیبایی شناسی	۴	خط آسمان، زیبایی شناسی شهری، پاکیزگی محیط، طراحی جداره‌های شهری
۱۰	خوانایی شهری	۲	شناخت محیط شهری، خوانایی علائم شهری
۱۱	سرزندگی	۲	جنب و جوش شهری، شادابی محیط شهری
۱۲	پیاده محوری	۴	توسعه پیاده محوری، کیفیت پیاده روها، تفکیک سواره از پیاده، کیفیت عرصه همگانی
۱۳	تراکم شهری	۱	توجه به تراکم شهری
۱۴	مقیاس انسانی	۱	میزان توجه به مقیاس انسانی شهر
۱۵	میلان شهری	۱	کیفیت میلان شهری
۱۶	مجموع	۳۸	

### یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش مستخرج از آزمون تی تک نمونه‌ای به منظور تحلیل مولفه‌های تاثیرگذار در کیفیت محیط شهر همه-شمول نشان می‌دهد که نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام در همه مولفه‌ها با مقدار متوسط ۳ به عنوان ارزش قابل مقایسه تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج آزمون در نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام نشان می‌دهد از نظر پاسخ دهندگان هر ۱۵ مولفه کیفیت محیط شهر ایلام کمتر از میانگین عددی سه است که نشان دهنده وضعیت نامناسب شهر از نظر شاخص-های مورد بررسی می‌باشد. در این میان مولفه اصلی همه شمولی (توجه به همه گروه‌های سنی، جنسی و افراد آسیب پذیر) با میانگین ۱/۹۰ و اختلاف با میانگین ۱/۰۹- نا مناسب‌ترین وضعیت و کمترین کیفیت و مولفه خوانایی شهری با میانگین ۲/۶۰ و فاصله با میانگین ۰/۳۹- در مناسب‌ترین وضعیت قرار دارد و سایر مولفه‌های کیفیت شهر همه شمول به ترتیب دارای مقادیر جدول ۳ می‌باشند. نتایج کلی این آزمون کیفیت پایین محیط شهری از نظر پرداختن به همه گروه-های مختلف شهری مانند کودکان، زنان، معلولان و سالخورده‌گان را نشان می‌دهد.

شهر همه شمول شهری است که همه گروه‌های آسیب پذیر مانند زنان، کودکان، معلولان و سالخورده‌گان به آسانی می‌توانند از خدمات شهری استفاده کنند. نتایج این پژوهش به منظور تحلیل تفاوت و مقایسه وضعیت مولفه‌های شهر همه شمول با استفاده از آزمون F، تحلیل آنووا و آزمون Tukey HSD نشان می‌دهد بجز مولفه حس تعلق مکانی میان نواحی مختلف شهر ایلام از نظر رعایت مولفه‌های شهر همه شمول، تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۳. تحلیل مقایسه‌ای مناطق مختلف شهر ایلام از نظر شاخص‌های شهر همه شمول با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

مقدار آزمون ۳						
ردیف	نام مولفه	میانگین مولفه	سطح معناداری	آزمون	اختلاف با میانگین	درجه آزادی
۱	همه شمولی	۱/۹۰	۰/۰۰۰	-۳۴/۶	-۱/۰۹	۳۸۲
۲	دسترسی به خدمات و امکانات	۲/۰۹	۰/۰۰۰	-۳۴/۶	-۰/۹۰	۳۸۲
۳	امنیت و آسایش	۲/۳۲	۰/۰۰۰	-۲۲/۳	-۰/۶۷	۳۸۲
۴	حس تعلق	۲/۱۰	۰/۰۰۰	-۱۴/۲	-۰/۸۹	۳۸۲
۵	آسایش اقلیمی	۲/۲۶	۰/۰۰۰	-۲۲/۵	-۰/۷۳	۳۸۲
۶	فعالیت شبانه	۲/۲۳	۰/۰۰۰	-۱۸/۶	-۰/۷۶	۳۸۲
۷	تعاملات اجتماعی	۲/۱۴	۰/۰۰۰	-۱۹/۰	-۰/۸۵	۳۸۲
۸	تنوع کاربریها	۲/۱۸	۰/۰۰۰	-۲۳/۱	-۰/۸۱	۳۸۲
۹	زیبایی شناسی	۲/۳۰	۰/۰۰۰	-۲۲/۶	-۰/۶۹	۳۸۲
۱۰	خوانایی شهری	۲/۶۰	۰/۰۰۰	-۱۵/۲	-۰/۳۹	۳۸۲
۱۱	سرزندگی	۲/۳۲	۰/۰۰۰	-۷/۹	-۰/۶۷	۳۸۲
۱۲	پیاده محوری	۲/۱۲	۰/۰۰۰	-۱۵/۱	-۰/۸۷	۳۸۲
۱۳	مقیاس انسانی	۲/۳۷	۰/۰۰۰	-۱۳/۳	-۰/۶۲	۳۸۲
۱۵	تراکم شهری	۲/۱۴	۰/۰۰۰	-۱۵/۵	-۰/۸۵	۳۸۲
۱۶	مبلمان شهری	۱/۹۵	۰/۰۰۰	-۱۹/۳	-۱/۰۴	۳۸۲

جدول ۴. تحلیل مقایسه‌ای نواحی شهر ایلام از نظر شاخص‌های شهر همه شمول با استفاده از آزمون F و ANOVA

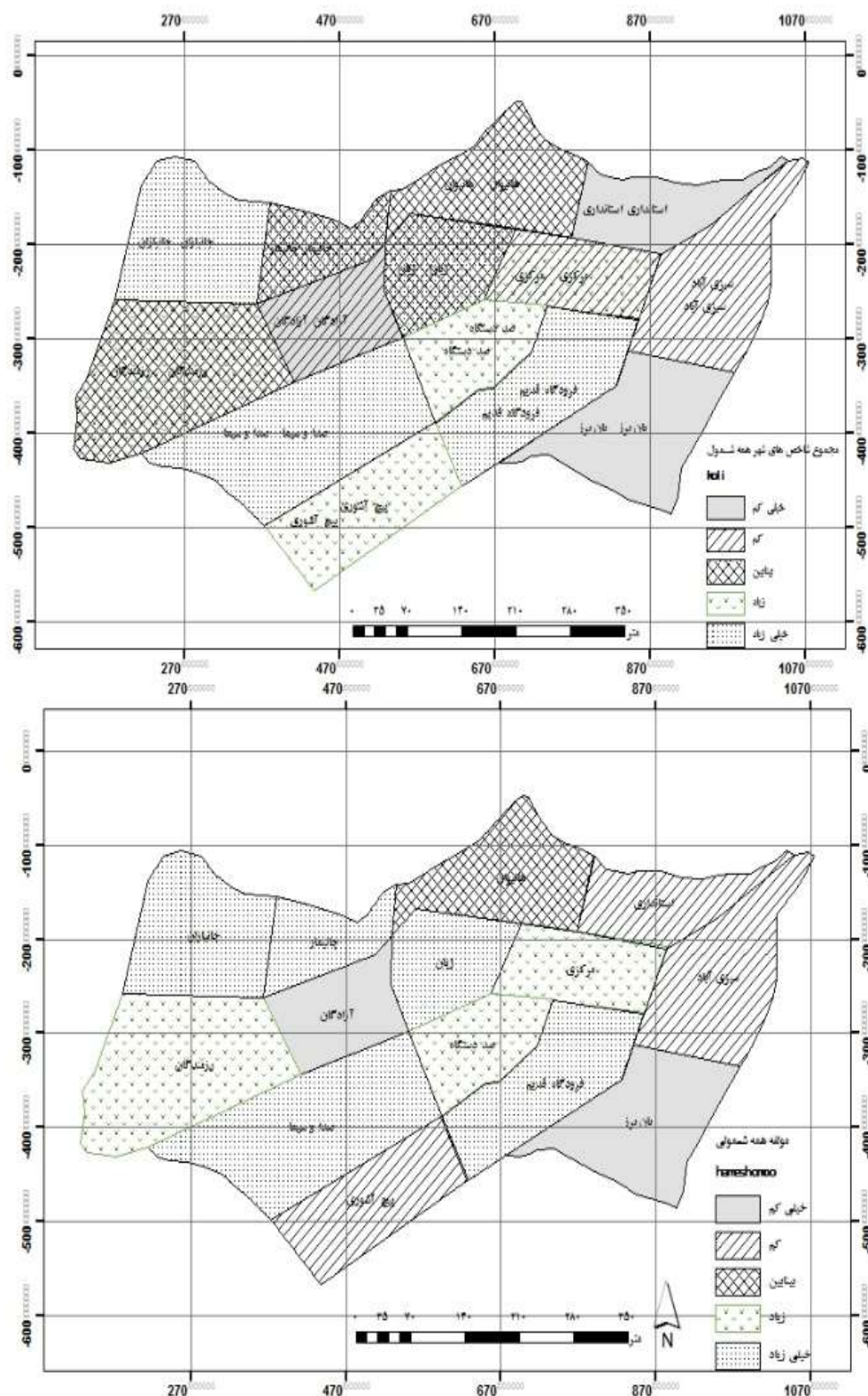
نام مولفه	تحلیل تفاوت	سطح معناداری	F آزمون	مجدور میانگین	درجه آزادی	مجموع مجذور
همه شمولی	بین نواحی شهری	۰/۰۰۲	۲/۶۰۲	۰/۹۴۳	۱۳	۱۱/۲۵۵
تعاملات اجتماعی	بین نواحی شهری	۰/۰۰۴	۲/۳۸۸	۱/۲۰۵	۱۳	۱۵/۶۶۸
تنوع و اختلاط کاربریها	بین نواحی شهری	۰/۰۰۰	۳/۸۱۵	۱/۷۳۰	۱۳	۲۲/۴۹۳
زیبایی شناسی	بین نواحی شهری	۰/۰۰۴	۲/۳۸۷	۱/۸۳۲	۱۳	۲۳/۸۱۳
خوانایی	بین نواحی شهری	۰/۰۰۳	۲/۴۷۰	۲/۲۰۷	۱۳	۲۸/۶۸۹
سرزندگی شهری	بین نواحی شهری	۰/۰۰۹	۲/۲۰۴	۱/۶۰۵	۱۳	۲۰/۸۷۱
پیاده محوری	بین نواحی شهری	۰/۰۰۰	۳/۶۶۹	۱/۷۱۷	۱۳	۲۲/۳۱۷
کیفیت دسترسی	بین نواحی شهری	۰/۰۰۲	۲/۶۲۱	۱/۵۵۷	۱۳	۲۰/۲۴۰
امنیت و آسایش	بین نواحی شهری	۰/۰۰۱	۲/۷۳۱	۲/۱۵۰	۱۳	۲۷/۹۵۵
حس تعلق مکانی	بین نواحی شهری	۰/۱۰۳	۱/۵۳۲	۰/۹۱۴	۱۳	۱۱/۸۷۶
آسایش اقلیمی	بین نواحی شهری	۰/۰۰۵	۲/۳۶۷	۱/۳۶۰	۱۳	۱۷/۶۸۰
فعالیت شبانه شهری	بین نواحی شهری	۰/۰۰۰	۴/۱۰۸	۲/۳۰۳	۱۳	۲۹/۹۴۴
تراکم شهری	بین نواحی شهری	۰/۰۰۴	۲/۴۰۷	۲/۶۴۹	۱۳	۳۴/۴۳۸
مبلمان شهری	بین نواحی شهری	۰/۰۰۰	۳/۲۰۰	۳/۳۵۱	۱۳	۴۳/۵۶۸
مقیاس انسانی شهری	بین نواحی شهری	۰/۰۱۷	۲/۰۴۶	۱/۶۳۵	۱۳	۲۱/۲۵۵



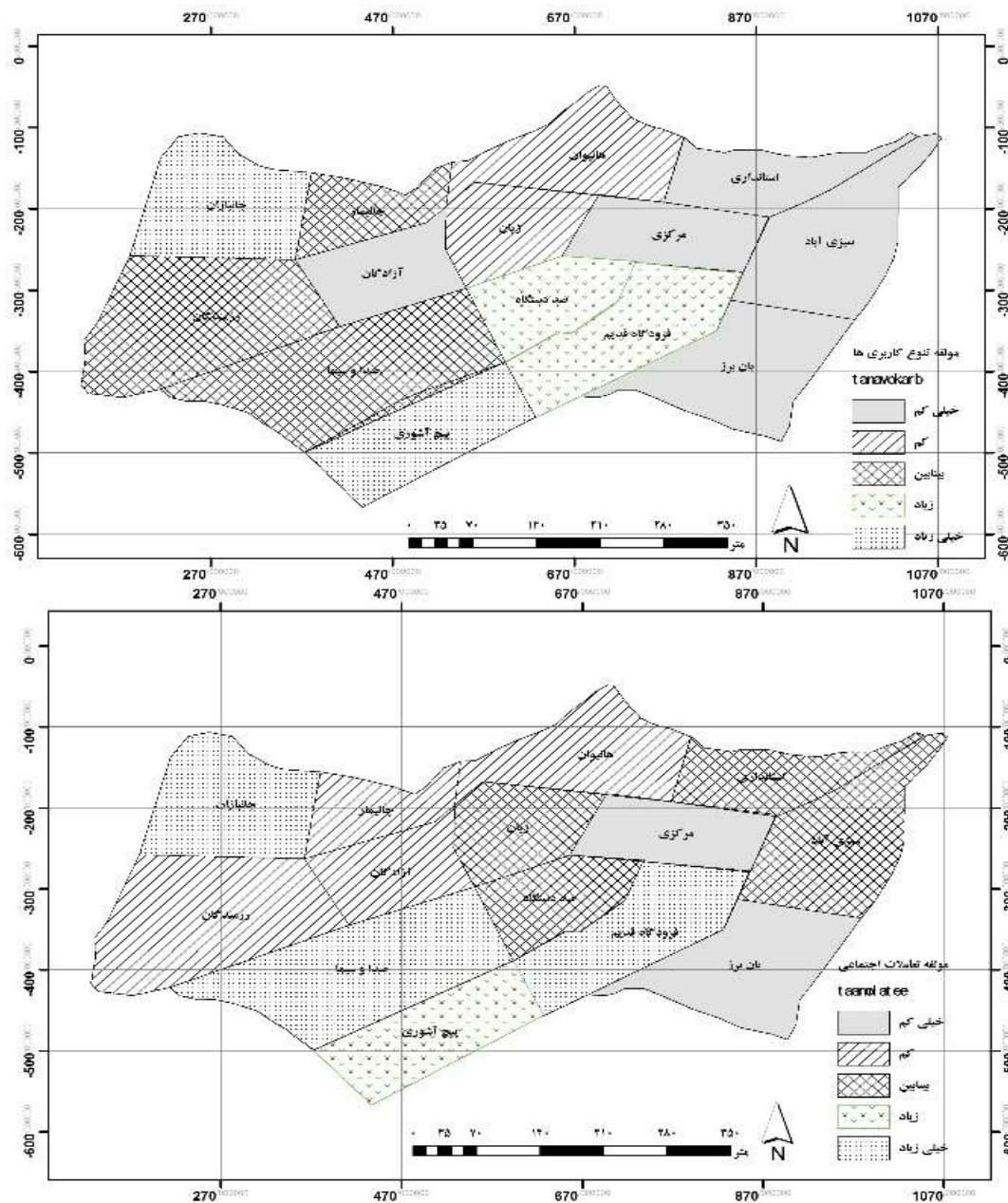
در این میان مولفه همه شمولى شهری در خصوص توجه به نیازهای همه گروه‌های زنان، کودکان، معلولان و سالخوردهگان با مقدار سطح معناداری ۰/۰۰۲ و آماره F برابر ۲/۶۰۲ تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج نشان می‌دهد چنان که بین ناحیه شهری حاشیه نشین بان برز با پایین ترین وضعیت و ناحیه ژیان با سطح معناداری ۰/۰۴ و ناحیه بان برز با فرودگاه قدیم با سطح معناداری ۰/۰۰۲ از نظر دسترسی کلیه افراد آسیب پذیر به محیط شهری با شاخص شهر همه شمولى تفاوت معناداری دارند. نتایج در اشکال ۲ تا ۸ و جدول ۴ و ۵ نشان داده شده‌اند.

جدول ۵. نتایج تحلیل مقایسه‌ای نواحی شهر ایلام از نظر شاخص‌های شهر همه شمولى با استفاده از آزمون F و ANOVA.

ردیف	نام مولفه	سطح معناداری	خیلی کم	کم	بینابین	زیاد	خیلی زیاد
۱	همه شمولى	۰/۰۰۲	بان برز، آزادگان	سبزی آباد، استاندارد، پیچ آشوری	هانیوان	مرکزی صد دستگاه- صدا و سیما، برز، مندگاه	جانبازان، چالیمار
۲	تمامات اجتماعی	۰/۰۰۴	مرکزی، بان برز	هانیوان، چالیمار، آزادگان، رزمندگان	سبزی آباد، استاندارد، صد دستگاه، ژیان	پیچ آشوری، جانبازان	صدا و سیما
۳	تنوع و اختلاط کاربریها	۰/۰۰۰	بان برز، سبزی آباد، استاندارد، مرکزی و آزادگان	هانیوان، ژیان	صدا و سیما، چالیمار و رزمندگان	صد دستگاه و فرودگاه قدیم	جانبازان و پیچ آشوری
۳	زیبایی شناسی	۰/۰۰۴	بان برز، استاندارد	سبزی آباد، مرکزی، ژیان	پیچ آشوری، آزادگان و چالیمار	هانیوان	صدا و سیما، صد دستگاه، فرودگاه قدیم رزمندگان و جانبازان
۵	خوانایی	۰/۰۰۳	بان برز، استاندارد، مرکزی، ژیان، آزادگان، رزمندگان	سبزی آباد و هانیوان	صدا و سیما و چالیمار	فرودگاه قدیم و پیچ آشوری	صد دستگاه و جانبازان
۶	سرزندگی شهری	۰/۰۰۹	بان برز، سبزی آباد، استاندارد، مرکزی، آزادگان	ژیان، صد دستگاه و رزمندگان	هانیوان، فرودگاه قدیم	صدا و سیما، پیچ آشوری	جانبازان
۷	پیاده محوری	۰/۰۰۰	بان برز	سبزی آباد، مرکزی و استاندارد	پیچ آشوری، هانیوان، رزمندگان و چالیمار	ژیان و صد دستگاه	صدا و سیما و جانبازان
۸	کیفیت دسترسی	۰/۰۰۲	بان برز، استاندارد، هانیوان	سبزی آباد، مرکزی، ژیان، آزادگان و رزمندگان	صد دستگاه، پیچ آشوری	فرودگاه قدیم، صدا و سیما و چالیمار	جانبازان
۹	امنیت و آسایش	۰/۰۰۱	بان برز، استاندارد و آزادگان	سبزی آباد، هانیوان	جانبازان، رزمندگان، مرکزی و ژیان	صد دستگاه، فرودگاه قدیم، چالیمار، پیچ آشوری	صدا و سیما
۱۰	حس تعلق مکانی	۰/۱۰۳	پیچ آشوری، چالیمار	رزمندگان و آزادگان	سبزی آباد	مرکزی، ژیان، جانبازان	بان برز، فرودگاه قدیم، صد دستگاه، صدا و سیما، استاندارد و هانیوان
۱۱	آسایش اقلیمی	۰/۰۰۵	بان برز، سبزی آباد، استاندارد، مرکزی، آزادگان	چالیمار و رزمندگان	ژیان، صد دستگاه و هانیوان	پیچ آشوری	جانبازان و صدا و سیما
۱۲	فعالیت شبانه شهری	۰/۰۰۰	بان برز	سبزی آباد، مرکزی، استاندارد، چالیمار و آزادگان	هانیوان، ژیان، رزمندگان	صد دستگاه	جانبازان، صدا و سیما، فرودگاه قدیم، پیچ آشوری
۱۳	تراکم شهری	۰/۰۰۴	بان برز، مرکزی	سبزی آباد، استاندارد، هانیوان	فرودگاه قدیم، پیچ آشوری، جانبازان و رزمندگان	صد دستگاه، ژیان، آزادگان و چالیمار	صدا و سیما
۱۴	میلان شهری	۰/۰۰۰	بان برز و پیچ آشوری	استاندارد	سبزی آباد، مرکزی، صد دستگاه	فرودگاه قدیم، صدا و سیما، ژیان، آزادگان و رزمندگان	هانیوان، چالیمار و جانبازان
۱۵	مقیاس انسانی شهری	۰/۰۱۷	بان برز، سبزی آباد، استاندارد، ژیان و آزادگان	هانیوان، چالیمار، رزمندگان	مرکزی، جانبازان	صد دستگاه	فرودگاه قدیم، صدا و سیما، پیچ آشوری
۱۶	مجموع مولفه‌ها		بان برز، استاندارد	سبزی آباد، آزادگان و مرکزی	رزمندگان، چالیمار، هانیوان و ژیان	صد دستگاه و پیچ آشوری	فرودگاه قدیم، صدا و سیما و جانبازان



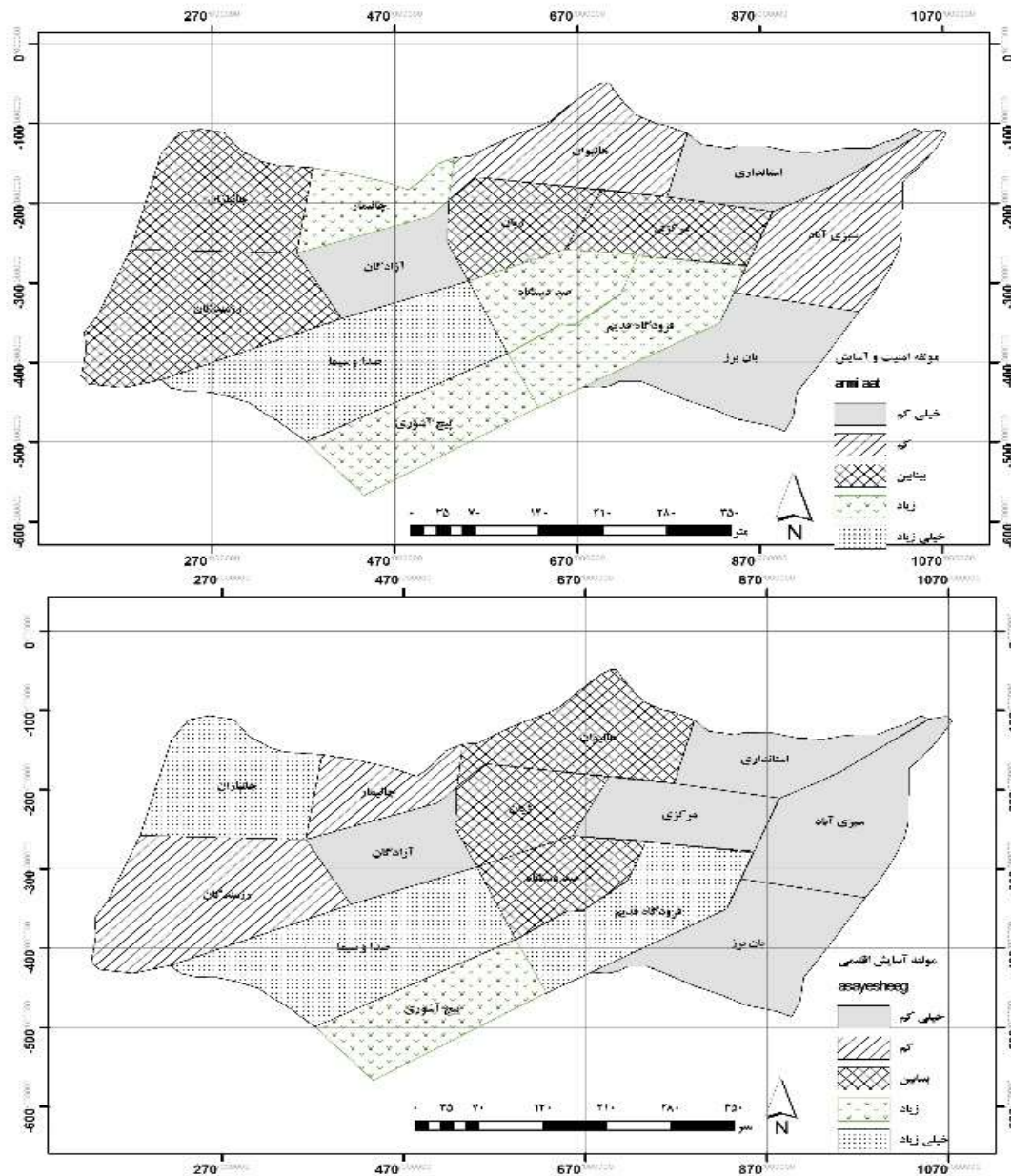
شکل ۲. وضعیت کیفیت محیط شهری نواحی چهارده گانه شهر ایلام از منظر مولفه‌های شهر همه شمول و مجموع شاخص‌های کیفیت زندگی  
منبع: نگارندگان



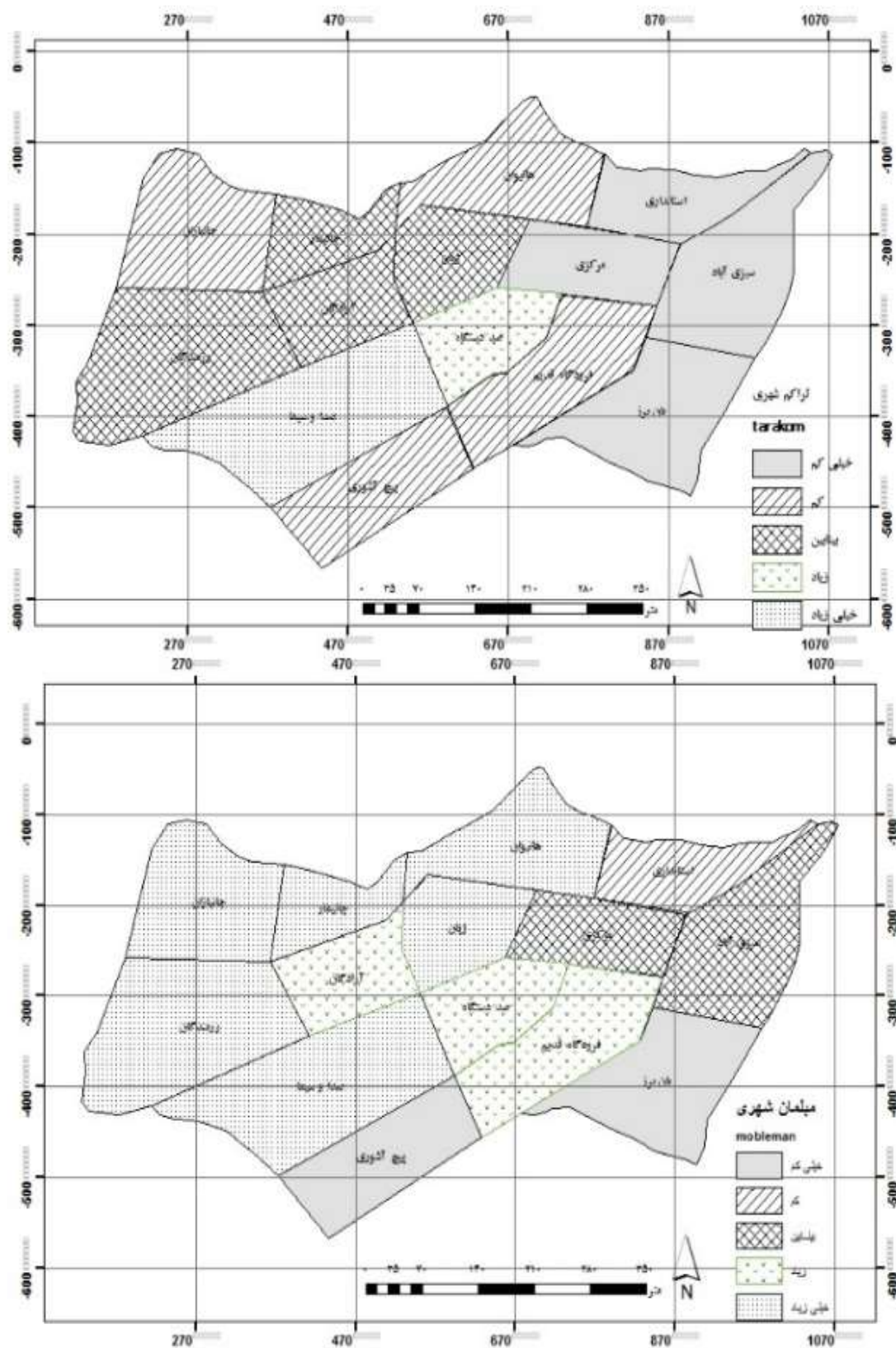
شکل ۳. وضعیت کیفیت محیط شهری نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از منظر مولفه‌های تنوع کاربری‌ها و تعاملات اجتماعی  
منبع: نگارندگان

نتایج کلی آزمون F و تحلیل آن‌ها نشان می‌دهد از نظر مجموع پانزده مولفه کیفیت محیط شهری برای گروه‌های مختلف کودکان، زنان، معلولان و سالخوردگان میان نواحی شهر ایلام تفاوت معنی داری وجود دارد. از نظر مجموع شاخص‌های مورد مطالعه دو ناحیه؛ شهری بان برز و استانداری در پایین‌ترین سطح کیفیت زندگی (خیلی کم) و سه ناحیه؛ فرودگاه قدیم، صدا و سیما و جانبازان در بالاترین (خیلی زیاد) شرایط کیفیت زندگی قرار دارند. همچنین سه ناحیه شهری سبزی آباد، آزادگان و مرکزی در وضعیت کیفی کم و چهار ناحیه رزمندگان، چالیمار، هانیوان و ژیان در شرایط بینابین و دو ناحیه شهری صد دستگاه و پنج آشوری در وضعیت زیاد قرار دارند. وضعیت میزان تفاوت معنادار نواحی

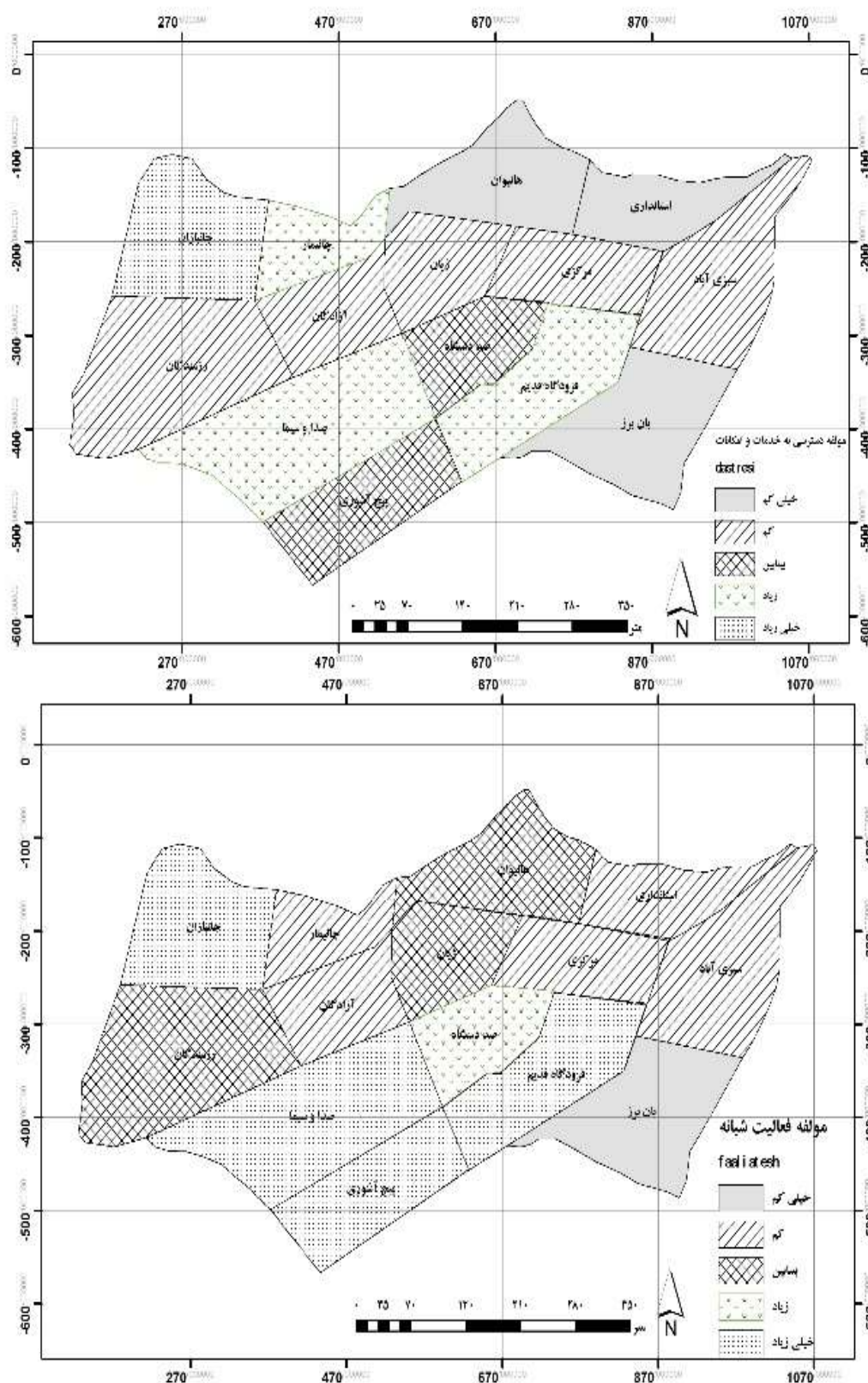
چهارده‌گانه شهر ایلام از نظر شاخص‌های پانزده‌گانه در پنج طیف خیلی کم، کم، بینابین، زیاد و خیلی زیاد در جدول شماره ۵ و شکل‌های شماره ۲ تا ۸ مشاهده می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ناحیه بان برز در چهارده شاخص و مجموع شاخص‌های بررسی شده در پایین‌ترین وضعیت قرار دارد و نواحی استانداری و سبزی آباد به ترتیب در نامناسب‌ترین شرایط زندگی در مولفه‌های مورد بررسی قرار دارند. همچنین ناحیه شهری صدا و سیما در ده مولفه در بالاترین شرایط زندگی قرار دارد و پس از آن نواحی جانبازان در ده مولفه و فرودگاه قدیم در پنج مولفه در شرایط بهتری قرار می‌گیرند.



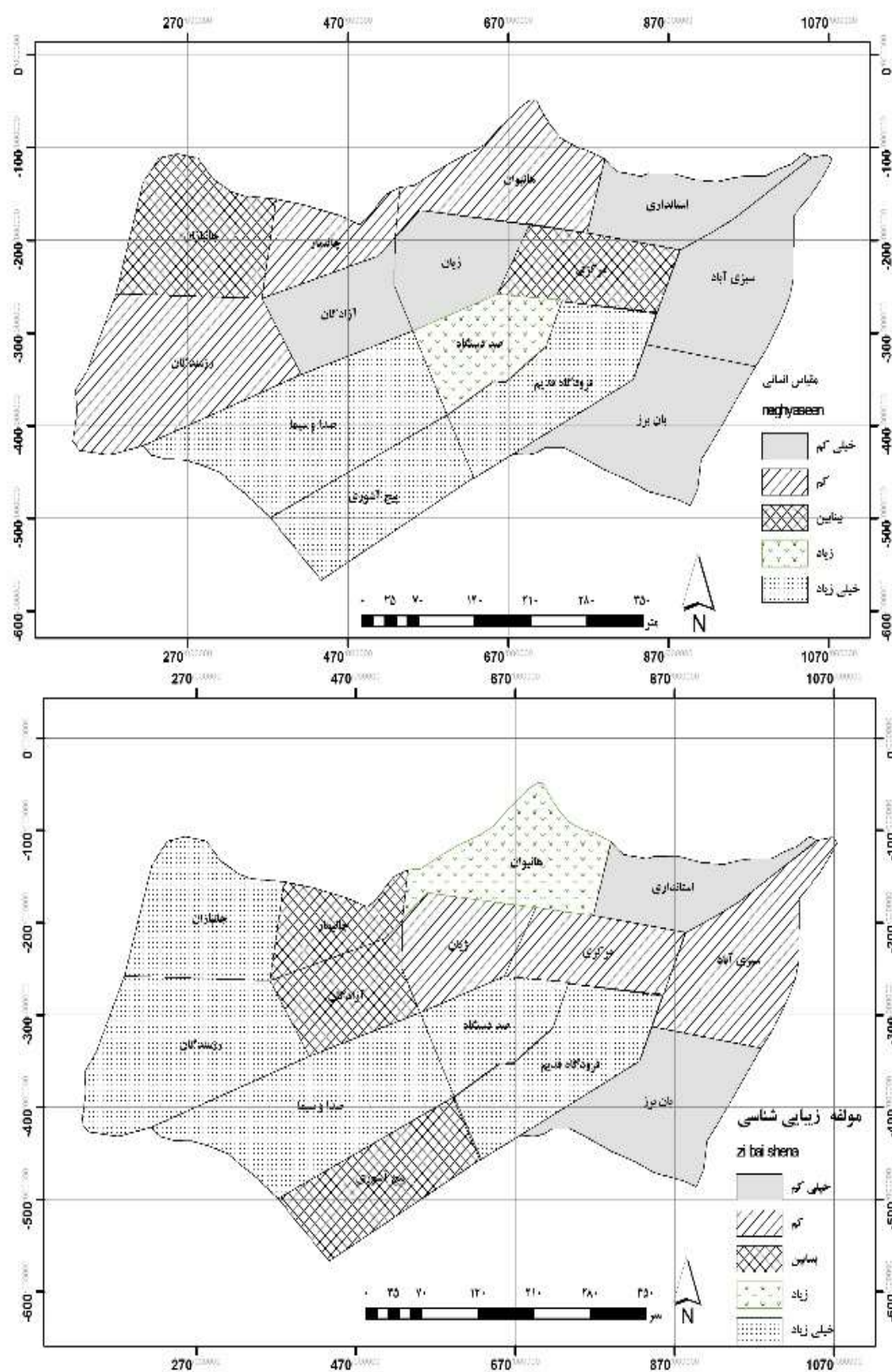
شکل ۴. وضعیت کیفیت محیط شهری نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از منظر مولفه‌های امنیت، آسایش و آسایش اقلیمی  
منبع: نگارندگان



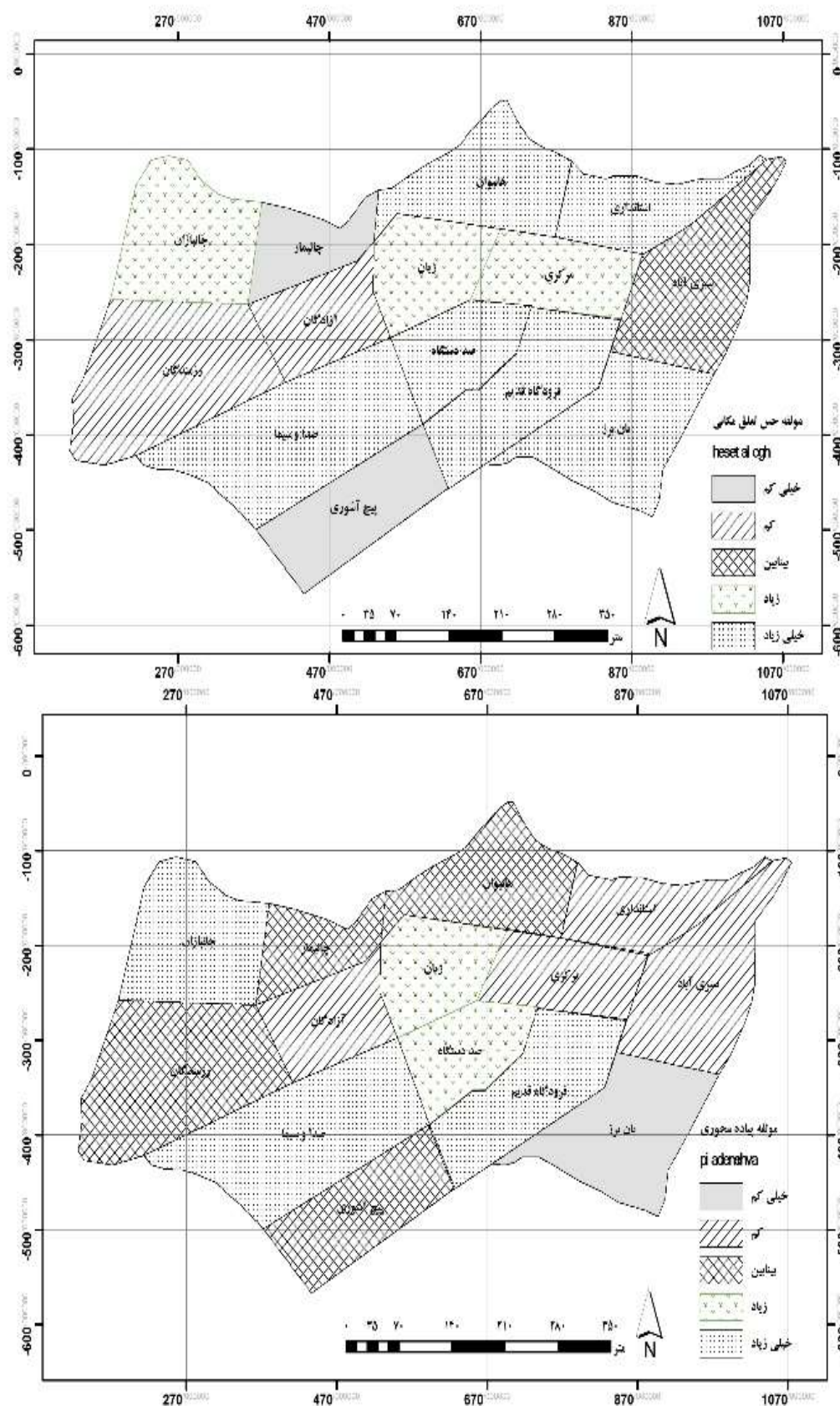
شکل ۵. وضعیت کیفیت محیط شهری نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از منظر مولفه‌های تراکم شهری و میلان شهری  
منبع: نگارندگان



شکل ۶. وضعیت کیفیت محیط شهری نواحی چهارده گانه شهر ایلام از منظر مولفه‌های دسترسی به خدمات و امکانات و فعالیت شبانه شهری  
 منبع: نگارندگان

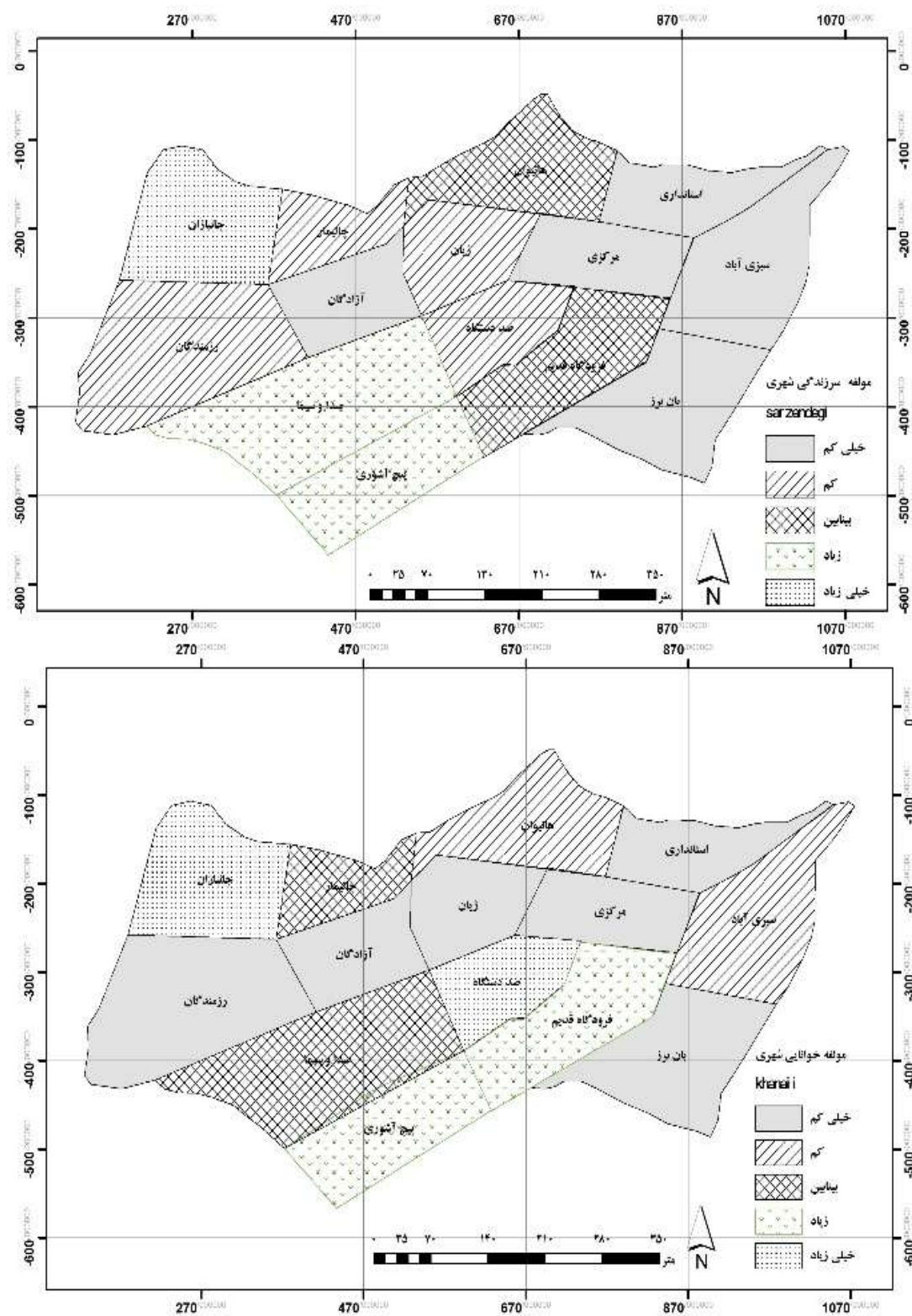


شکل ۷. وضعیت کیفیت محیط شهری نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از منظر مولفه‌های مقیاس انسانی و زیبایى شناسی شهری  
منبع: نگارندگان



شکل ۸. وضعیت کیفیت محیط شهری نواحی چهارده گانه شهر ایلام از منظر مولفه‌های حس تعلق مکانی و پیاده محوری  
منبع: نگارندگان





شکل ۹. وضعیت کیفیت محیط شهری نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از منظر مولفه‌های سرزندگی شهری و خوانایی شهری  
منبع: نگارندگان

## نتیجه گیری

یکی از دغدغه‌های طراحان و برنامه ریزان شهری ارتقای کیفیت محیط شهری برای بیشترین احترام به مخاطب یعنی شهروندان است. لذا می‌توان شهر همه‌شمول را شهر شهروندگرا نیز نامید. شهر همه‌شمول فرایند تحقق شکل‌گیری شهر برای صاحبان اصلی آن، یعنی همه مردمی که در آن شهر زیست می‌کنند، می‌باشد. یکی از فضاهایی که شهروندان در آن می‌توانند به صورت آزاد تعاملات چهره به چهره داشته باشند، فضاهای عمومی می‌باشد. کیفیت عرصه‌های همگانی باعث شکل‌گیری کانون‌های رفتاری در داخل شهر می‌گردد.

در عرصه‌های عمومی افراد با رده‌های مختلف اجتماعی، فرهنگ‌های متنوع، گروه‌های سنی و ایجاد اختلاطی همگن از تمام گروه‌های جامعه حضور می‌یابند. تفاوت بین عرصه‌های خصوصی و عمومی ساختار اجتماع را شکل می‌دهد. در عرصه‌های عمومی شکل خاصی از رفتارهای اجتماعی شکل در مقایسه با فضاهای خصوصی مشاهده می‌گردد، که از این منظر نرمال به نظر می‌رسد. فضای عمومی باید دارای تنوع بالایی باشد و گروه‌ها با علایق، نژادها و ادیان مختلف بتوانند به بحث و همفکری بپردازند (مولر، ۲۰۱۹، ۵۲).

این تحقیق، کیفیت فضای عمومی و پتانسیل آن برای شکل‌گیری تعاملات اجتماعی در داخل فضای شهری ایلام را از منظر شهروندان را بررسی نموده است. تحلیل‌های آماری ناحیه‌های چهارده‌گانه شهر ایلام در پانزده مولفه به صورت مجزا و مجموع شاخص‌ها به صورت کلی، نمایانگر کیفیت پایین محیط شهر و فضاهای شهری از نظر رعایت شاخص‌های شهر همه‌شمول می‌باشد. وجود چنین وضعیتی نمایانگر آن است که در رویکردهای مختلف برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری مدیران، برنامه ریزان و طراحان شهری در برنامه‌ها و طرح‌های توسعه برای شهر ایلام به نیا-زهای گروه‌های سنی مانند کودکان، سالمندان و نیز گروه‌های هدف یعنی زن‌ها و معلولان توجه نشده است، در نتیجه رضایت‌مندی پایین ساکنان شهر ایلام را به همراه داشته است. حال آن که یک شهر زیست‌پذیر و با کیفیت، نیازها و خواسته‌های گروه‌های مختلف ساکنین شهر را مورد توجه قرار می‌دهد.

نتایج تحلیل صورت گرفته نشان می‌دهد توپوگرافی ناهموار و کوهستانی شهر ایلام، شیب دار بودن اراضی شهری، شکل‌گیری نواحی حاشیه‌نشین در اراضی نامناسب و پرشیب شهری، وجود بافت‌های فرسوده و قدیمی در نواحی بان‌برز، سبزی‌آباد، استانداری و هانیوان، اثرات نامناسب مهاجرت روستاها و شهرهای پیرامون به شهر ایلام و وجود دره‌ها و مسیرهای مختلف از عوامل موثر در عدم رعایت مولفه‌های کیفیت زندگی با رویکرد شهر همه‌شمول در نواحی چهارده-گانه شهر ایلام می‌باشد.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد میان نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از نظر پانزده مولفه شهری برای ارتقای کیفیت زندگی در یک شهر همه‌شمول به جز در مولفه حس تعلق مکانی، تفاوت معنادار وجود دارد و این تفاوت هم در هر کدام از شاخص‌های بررسی شده در پژوهش و هم در مجموع شاخص‌ها قابل توجه می‌باشد. نواحی پیرامونی شهر ایلام که طی فرایند پس از جنگ تحمیلی و مهاجرت‌های روستا شهری به وجود آمده‌اند شامل؛ سکونت‌گاه‌های غیر رسمی نواحی بان‌برز، سبزی‌آباد، استانداری و هانیوان می‌باشد که با توجه به وضعیت توپوگرافی شیب دار و اراضی نامناسب شهری، بافت روستا-شهری ناشی از مهاجرت‌های روستایی در این نواحی، از پایین‌ترین کیفیت برای زندگی برخوردارند و نواحی فرودگاه قدیم، صد دستگاه، صدا و سیما و جانبازان به لحاظ برخورداری از اراضی کافی و زمین مسطح، نوسازبودن این نواحی، دسترسی مناسب به خدمات شهری، وسعت دید و سیستم مناسب حمل و نقل شهری در بسیاری از مولفه‌های کیفیت زندگی از نظر رعایت شاخص‌های شهر همه‌شمول از وضعیت بهتری برخوردارند.

پیشنهاد می‌شود به منظور ارتقای کیفیت زندگی در نواحی چهارده‌گانه شهر ایلام از منظر نیازهای ساکنین برای تحقق شاخص‌های شهر همه‌شمول با توجه به کیفیت پایین زندگی در نواحی بان برز، سبزی آباد، استانداری، هانیوان این نواحی در برنامه ریزی طرح‌های توسعه شهری، سیاستگذاری‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های توسعه شهر همه‌شمول در اولویت اول قرار گیرند.

## منابع و مآخذ

۱. بنتلی ای یین و همکاران (۱۹۸۵) **محیط‌های پاسخ‌دهنده**، ترجمه: دکتر مصطفی بهزادفر، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران
۲. تیبالدز، فرانسیس (۱۹۹۲)، **شهرسازی شهروندگرا: ارتقاء عرصه‌های همگانی و محیط‌های شهری**، ترجمه: محمد احمدی‌نژاد، نشر خاک، اصفهان.
۳. توسلی، محمود (۱۳۷۶)، **اصول و روش‌های طراحی شهری و فضاهای مسکونی در ایران**، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران
۴. رضوی سید مصطفی، ملک افضلی علی اصغر (۱۳۹۴)، **بررسی و تحلیل عوامل موثر در ارتقاء کیفیات محیطی فضاهای شهری**، اولین کنفرانس بین‌المللی انسان، معماری، مهندسی عمران و شهر، ص ۱۲-۱
۵. رزاقی اصل، سینا (۱۳۸۵)، **طراحی شهری شهروندگرا- شهروندگرایی و جایگاه آن در طراحی شهری**، ماهنامه شهرداری‌ها، سال ششم، شماره ۷۴. ص ۲۰-۲۴
۶. فرجی‌راد، خدر (۱۳۹۷)، **برنامه آمایش استان ایلام**، مهندسین مشاور شرق آیند، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان ایلام
۷. کاوش نیا، حامد، بندر آباد، علیرضا، مدیری، آنوسا (۱۳۹۶)، **مولفه‌ها و شاخص‌های شکل‌گیری مکان به عرصه‌های شهری از منظر نظریه انتقادی**، مدیریت شهری، شماره ۴۹. ص ۱۵۱-۱۷۰
۸. گهل، یان (۱۹۸۷)، **زندگی در فضای میان ساختمان‌ها** ترجمه: شصتی شیما، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران
۹. لشکری، الهام، رفیعیان مجتبی، عندلیب علی رضا (۱۳۹۵)، **بررسی عوامل موثر بر ادراک کیفیت عرصه‌های همگانی شهر مشهد**، مدیریت شهری، شماره ۴۵. ص ۴۴۴-۴۴۹
۱۰. لینچ، کوین (۱۹۸۱)، **تئوری شکل شهر**، ترجمه: دکتر سید حسین بحرینی، دانشگاه تهران، تهران
۱۱. ملکی، سعید، سجادیان ناهید (۱۳۹۰)، **توسعه فضایی کالبدی شهر ایلام**، دانشگاه ایلام، ایلام
12. Abubakar I R, Aina Y A. (2019). **The prospects and challenges of developing more inclusive, safe, resilient and sustainable cities in Nigeria**. Land Use Policy. No 87
13. Angeles, L. C., & Robertson, J. (2020). **Empathy and inclusive public safety in the city: Examining LGBTQ2+ voices and experiences of intersectional discrimination**. In *Women's Studies, International Forum* (Vol. 78, p. 102313). Pergamon.
14. Bentley, I. (1990). **Ecological Urban Design**, Architects Journal, 192(24): PP 69-71,
15. Bentley I, (1985) **Responsive Environments: A Manual for Designers**. Translated By: Behzadfar, M. Iran University of Science and Technology. Tehran (In Persian)
16. and Christiane Crasemann Collins (New York: Random House, 1965),
17. Canter D. (1977). **The Psychology of Place**, Architectural Press, London
18. Carmona, M. et al (2003) , **Public places – Urban spaces, The dimensions of urban design**, Architectural Press, New York
19. Coleman, J. (1987). **Opportunities for Innovation in Urban Design Education**, Australian Planners 25 (4): PP 28-31
20. Crush, J, Carolina S, Chikanda A. (2017). **Informal migrant entrepreneurship and inclusive growth in South Africa, Zimbabwe and Mozambique**. Southern African Migration Programme. Cape town.
21. DETR, "**By Design – Urban Design in the Planning System: Towards Better Practice**", London: Department Of the Environment, Transport and the Regions, 2000.
22. Ebenezer Howard.(2007). **Garden cities of to-morrow**, Routledge, London and New York.
23. Francesco, A (2016). **Inclusive city, strategies, experiences and guidelines**. Social and Behavioral Sciences. No 233. PP 4-10
24. Jacobs, A & D. Appleyard. (1987). **Toward an Urban Design Manifesto**, JAPA, 53(1): PP 112-120
25. Gehl, J (1987) **Life Between Buildings: Using Public Space**, translated by Shima, S. Organization of Academic Jihad Publications. Tehran.(In Persian).
26. Greene, S. (1992). **Cityshape**, JAPA, 1992, 58(2): PP 177-189.

27. Goodey B. (1993). **Two Gentlemen in Verona: The Qualities of Urban Design**, Streetwise, 4(2):3-5
28. Haase D, Kabisch S, Haase A, Andersson E, Banzhaf E, Kabisch N, Krellenberg K, Kremer P, Kronenberg J, Larondelle N, Mathey J, Pauleit F, Ring I, Rink D, Schwarz N, Wolff M. (2017). **Greening cities - To be socially inclusive? About the alleged paradox of society and ecology in cities**. Habitat International, No 64, PP 41-48
29. Haughton G. & C. Hunter. (1994). **Sustainable Cities**, Jessica Kingsley, London
30. Kaveshniaa, H., Babdarabad, A., Modiri A. (2018). **Dialectical arenas (components and indicators of place formation in urban areas from the perspective of critical theory)**. Urban Management, No. 49. pp. 151-170
31. Imrie, R., & Hall, P. (2003). **Inclusive design: Designing and developing accessible environments**. Spon Press, London
32. Jacobs J. (1961). **The Death and Life of Great American Cities**. Random House. New York
33. Jacobs, A. and Appleyard, D. (1987), **Toward an urban design manifesto: A prologue**, Journal of the American Planning Association.
34. Lang, J. (19۹۴). **Urban Design – The American Experience**, Van Nostrand Reinhold, New York
35. Lang J. (1987), **Creating architectural theory: The role of the behavioural sciences in environmental design**, New York; Wokingham: Van Nostrand Reinhold, London
36. Lashkari, E, Rafieian M, Andalib AR. (2016). **Effective Factors on Quality of Urban Public Realms in Mashhad**, Urban Management, No. 45. pp. 464-449. (In Persian)
37. Lynch, K. (1981). **A Theory of Good City Form**, Translated By: Bahraini, SM. University Of Tehran, Tehran. (In Persian)
38. Makore, BCN 2018, **Ageing in urban spaces : developing inclusive urban environments for older people in Global South cities** , PhD thesis, University of Salford.
39. Müller, A. L. (2019). **Voices in the city. On the role of arts, artists and urban space for a just city**. *Cities*, 91, 49-57.
40. Mumford, L. (1937). **What is a city**. *Architectural record*, 82(5), 59-62.
41. Nelessen, A. C. (1994). **Visions for a New American Dream**, APA Planner Press, , Chicago
42. Parama Mitra, Suchandra Bardhan (2016), **Tracing the importance of Safety Audit Inclusive Cities: a step towards Smart cities**, International Conference Green Urbanism, GU
43. Razaghi-A, S. (2006), **Urban Designing for Citizens: Citizenship and Its Position in Urban Design**, Municipalities Magazine, Sixth Year, No. 74. Pp. 20-24. (In Persian).
44. Razavi, SM, Malek-Afzali, AA. (2015). **Investigation and Analysis of Factors Affecting the Improvement of Environmental Quality of Urban Spaces**. First International Conference on Human, Architecture, Civil and Urban Engineering. (In Persian).
45. Serageldin, M. (2016). **Inclusive cities and access to land, housing, and services in developing countries. Urban development series knowledge papers no. 22**. Washington, DC: World Bank.
46. Sitte, C, (1989), **City Planning According to Artistic Principles**, trans. George R. Collins
47. Southworth, M. (1989). **Theory and Practice of Contemporary Urban Design**, Town Planning Review, 60(4) PP 369-402
48. Tavassoli, M. (1997), **Principles and Methods of Urban Design and Residential Spaces in Iran**, Iranian Center for Urban Studies and Research, Tehran. (In Persian).
49. Tibbalds, F. (1990). **Urban Design: Public V. Private Realm**, The Architect's Journal, 192(19) PP 59-61
50. Tibalds, F. (1992). **Making People-Friendly Towns: Improving the Public Environment in Town and Cities**. Translated by: Ahmadinejad M. Soil Publishing, Isfahan. (In Persian).
51. Trancik R. (1986). **Finding Lost Space: Theory of Urban Design**, John Wiley and Sons. New York
52. UN, 2018. **The Sustainable Development Goals Report 2018**. United Nations, New York
53. Violich, F. (1983) .**Urban Reading and the Design of Small Urban Places: The Village of Sutivan**, Town Planning Review, Vol. 54 , PP.41-62
54. Wanyang H, Rui W. (2019).**Which Chinese cities are more inclusive?**, Cities. No 86. PP 51-61
55. Whitzman, C. (Ed.). (2013). **Building inclusive cities: Women's safety and the right to the city**. Routledge. London and Newyork.